

2. Говорун, Т. В., Кікінежді, О. М. (1999). *Стать та сексуальність: Психологічний ракурс*. Тернопіль: Нова книга - Богдан, 383 с.
3. Клецина, И.С. (Ред.). (2003). *Практикум по гендерной психологии*. Санктпетербург: Питер, 479 с.

СИСТЕМА БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

УДК 504.6(477.43/44):502.7

Мудрак Олександр Васильович,

*доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри екології,
природничих та математичних наук КВНЗ «Вінницька академія неперервної
освіти»*

Мудрак Галина Василівна,

*кандидат географічних наук, доцент кафедри екології та охорони
навколишнього середовища Вінницького національного аграрного університету*

Актуальність дослідження. Одним із основних пріоритетів сталого розвитку суспільства має стати всебічний і безперервний розвиток екологічної освіти й виховання всіх верств населення, що підтверджено міжнародними і державними документами.

На сучасному етапі екологічну освіту необхідно спрямувати на набуття нових компетентностей, що сприяють формуванню екологічно грамотного суспільства, нового світогляду, позицій, цінностей, тобто розвитку, який є соціально бажаним, економічно життєздатним і екологічно безпечним.

Екологічна освіта має стати новим процесом навчання, одним з важливих інструментів переходу до екологобезпечних моделей виробництва і споживання, формування у школярів нової системи цінностей, що відповідають принципам сталого розвитку.

Нові вимоги в системі екологічної освіти для сталого розвитку України, в основі якої лежить екологічна компетентність, потребують нових підходів з

погляду методики навчання і виховання. Вони мають однаковою мірою включати економічні, соціальні й екологічні аспекти і стати процесом навчання учнів з чіткою роллю формальної, неформальної та інформальної освіти.

Важливим аспектом екологічної освіти є відповідний рівень підготовки школяра і студента, що має формуватися на принципах загальності, безперервності, міждисциплінарному підході, активній і різнобічній взаємодії вчителя (викладача) і того, хто навчається, навчання за допомогою досвіду і творчості. Оскільки саме в ці роки формування екологічної свідомості відбувається найбільш інтенсивно.

Мета екологічної освіти – підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного та сталого розвитку суспільства через новаторство (інновації, новизну, ноу-хау) у навчанні, вихованні, науково-методичній та практичній роботі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні принципи модернізації екологічної освіти України: *наскрізна, послідовна, загальна, професійна, безперервна, комплексна (екологія, соціологія, економіка), адаптована до місцевих особливостей, міждисциплінарна, цілісна система підготовки висококваліфікованого фахівця: дошкільня – учень – студент – фахівець.*

Реалізація стандартів екологічної освіти і виховання має відбуватися через:

1) *базовий принцип:* самостійність, творча активність, неперервність удосконалення освіти – того, хто навчається, і того, хто навчає (як навчає? чого навчає? чому навчає? за допомогою чого навчає?);

2) *зміст:* гуманістичність, фахова глибина і досконалість; інноваційні педагогічні технології навчання;

3) інтеграцію екологічної освіти у європейський і світовий інформаційний простір.

Сьогодні національна освіта суттєво потребує врахування основних екологічних тенденцій, принципів, підходів, прийомів, форм, засобів і методів навчання, зв'язок з практичною діяльністю для ефективного формування, як

зазначав А. Швейцер, “безмежної відповідальності людини за все, що живе”. Тому забезпечення якісної підготовки молодого покоління дозволить вивести людство із стану екологічної кризи, у якій воно опинилося через незнання й ігнорування законів взаємовідносин в системі «людина-суспільство-природа» та споживацьке ставлення до природи. Для цього на всіх етапах розвитку особливу увагу необхідно приділяти розумінню збалансованості, поліпшенню якості життя, зменшенню еколого-економічних ризиків (Концепція екологічної освіти в Україні, 2002).

Одним з головних принципів концепції сталого розвитку є підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури. Екологічна освіта має бути спрямована на формування екологічної культури, як складової системи національно-патріотичного і громадського виховання (у т. ч. через екологічну просвіту за участі громадських екологічних організацій). Сучасна державна політика в галузі екологічної освіти має базуватися на таких принципах:

- 1) доступність системи екологічної освіти і виховання всім верствам населення;
- 2) комплексність екологічної освіти і виховання;
- 3) неперервність процесу екологічного навчання в системі освіти, зокрема в системі підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки керівних кадрів.

Основна мета екологічної освіти – формування екологічної культури окремих осіб і суспільства загалом, формування навичок на основі глибокого вивчення й усвідомлення фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Для досягнення цієї мети доцільно реалізувати комплекс заходів з вдосконалення практичної педагогічної діяльності та поетапного вирішення освітніх і виховних завдань. Найголовніше завдання екологічної освіти – підготовка фахівців-екологів для різних галузей народного господарства:

- 1) для освітньої галузі – вчителів, методистів, викладачів;
- 2) для органів публічного управління – фахівців в галузі охорони довкілля та раціонального природокористування, керівників відповідних установ;
- 3) для науки і промисловості – фахівців-екологів відповідних спеціалізацій.

Першочергове завдання – вдосконалення, узгодження і стандартизація термінології в галузі екологічних знань.

Екологічна освіта – це сукупність наступних компонентів: екологічні знання – екологічний світогляд – екологічне мислення – екологічна етика – екологічна культура. Кожному компоненту цієї сукупності відповідає певний рівень екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення і практичної реалізації на вищих рівнях (післядипломної освіти, освіти дорослих), тобто впровадження системи безперервної екологічної освіти. Зміст екологічної освіти повинен бути спрямований на формування особистості з екологічною світоглядною установкою на дотримання норм екологічно грамотної поведінки і виконання практичних дій щодо захисту власного здоров'я і довкілля, що передбачає розробку системи наукових знань (уявлень, понять, закономірностей), які відображають філософські, природничо-наукові, правові, морально-етичні, соціально-економічні, технічні й військові аспекти екологічної освіти (Мудрак, О.В., 2002).

Розвиток екологічної освіти має відбуватись на основі синтезу трьох основних підходів (тенденцій), що сьогодні існують: тенденції формування сучасних екологічних уявлень, тенденції формування нового ставлення до природи, тенденції формування нових стратегій і технологій взаємодії з природою.

Освіта для сталого розвитку включає в себе екологічну освіту, економічну освіту і соціальну освіту.

З метою реалізації *целей* освіти для сталого розвитку, вирішення питання підготовки вчителя і учнів до сприйняття і послідовної реалізації в педагогічну

практику інноваційних технологій до організації навчально-виховного процесу. Для реалізації цілей освіти для сталого розвитку у КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» (кафедрі екології, природничих та математичних наук) ефективно реалізується програмно-цільовий освітній проект «Екошкола – школа майбутнього». Вказаний проект є інноваційною моделлю підготовки учнів і педагогічних працівників до проведення науково-методичної й дослідно-експериментальної навчально-виховної роботи на обласному, районному (міському), шкільному, індивідуальному рівнях. Він спрямований на створення системи безперервної екологічної освіти у Вінницькій області, формування високого рівня екологічної культури і свідомості школярів, екоцентричного типу мислення, що спрямований на раціональне використання природних ресурсів, професійної екологічної компетентності педагогічних працівників в міжкурсовий період і є одним із шляхів реалізації стратегічних напрямів розвитку освіти України і регіону на засадах сталого розвитку на період до 2030 року (Mudrak, O.V., Mudrak G.V., 2018).

Прямим продуктом реалізації цього освітнього проекту є:

- 1) створення системи безперервної екологічної освіти школярів;
- 2) формування екологічного світогляду особистості;
- 3) формування екологічної культури освітян і суспільства загалом;
- 4) формування навичок, фундаментальних екологічних знань, мислення і свідомості, що базуються на ставленні до природи як унікальної цінності;
- 5) створення професійної екологічної компетентності педагогічних працівників (створення гуртків, факультативів, кабінетів екології, еколого-просвітницьких центрів на основі базових шкіл для проходження педагогічної практики вчителів природничих наук; проведення олімпіад з екології, конкурсів, науково-дослідницьких екологічних проектів; написання екологічних проектів з метою отримання грантів; проведення різноманітних екологічних акцій;
- 6) для педагогічних працівників області є опанування відомих і створення нових технологій навчання, виховання, управління, які забезпечують виконання

соціального замовлення на якісну безперервну систему освіти для сталого розвитку регіону.

Побічним продуктом реалізації програмно-цільового освітнього екологічного проекту є розвиток професійної компетентності вчителів і керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Форми роботи за проектом:

1) в курсовий період: спецкурси та авторські курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

2) в міжкурсний період: науково-дослідна і експериментальна робота педагогічних працівників на кафедрі екології, природничих та математичних наук;

3) проведення для учасників експерименту: науково-практичних конференцій, постійно діючих науково-методичних семінарів, психолого-педагогічних тренінгів з освіти для сталого розвитку, педагогічних майстер-класів з питань організації і проведення експериментальної природоохоронної роботи.

Структурно-часова модель програмно-цільового освітнього проекту.

За структурою проекту КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти» «Екошкола – школа майбутнього» його учасники працюють у 2015 – 2020 роках за напрямками:

- Особистісно-орієнтована екологічна освіта.
- Профільна освіта для сталого розвитку.
- Правова, громадянська, еколого-краєзнавча освіта.
- Шкільна екологічна освіта, що охоплює три рівні: початковий (1-4 класи), основний (5-9 класи) та старших (10-11) класів.
- Менеджмент освіти для сталого розвитку.

В змісті роботи проекту передбачено:

- 1) запровадження екологічного кодексу школяра;
- 2) створення кабінетів екології;

- 3) організація і проведення гуртків й факультативів екологічного спрямування;
- 4) проведення екологічних акцій;
- 5) проведення екологічних виставок, ярмарків (фотостендів), екскурсій, походів, конкурсів, натуралістичних свят, ігор, дійств, обрядів;
- 6) використання енергозберігаючих технологій;
- 7) використання нетрадиційних джерел енергії;
- 8) створення бібліотечки еколога;
- 9) впровадження здоров'язберігаючих технологій;
- 10) розробка екологічних стежок;
- 11) охорона рідкісних і зникаючих рослин, грибів і тварин свого краю;
- 12) створення біоспоруд для птахів і тварин;
- 13) створення стендової надвірної екологічної продукції;
- 14) створення Червоної книги своєї місцевості;
- 15) вирощування лікарських рослин на пришкільних ділянках;
- 16) дослідження природно-історичної спадщини своєї місцевості;
- 17) створення музеїв природи;
- 18) проведення інтелектуальних ігор і турнірів з екологічної тематики, олімпіад, участь у спільних проектах і заходах щодо поліпшення стану довкілля;
- 19) організація екологічних таборів, клубів юних природоохоронців (патрулів);
- 20) облаштування пришкільної території (дизайн, озеленення, екостоянки);
- 21) створення екологічних паспортів навчальних закладів;
- 22) написання грантів з екологічної тематики;
- 23) створення еколога-просвітницьких (еколога-лісівничих) центрів;
- 24) сприяння територіальній громаді у реалізації місцевого плану дій з охорони довкілля;

25) встановлення і підтримка міжнародних зв'язків, участь у міжнародних програмах, проведення міжнародної культурно-освітньої та просвітницької діяльності;

26) сприяння територіальній громаді у реалізації Стратегії її сталого розвитку.

Для реалізації проекту у Вінницькій області визначено 11 загальноосвітніх навчальних закладів (наказ Департаменту освіти і науки Вінницької ОДА № 17 від 25.01.2015) в яких задіяно 102 вчителі і 5400 учнів (Mudrak, O.V., Mudrak G.V., 2018).

Враховуючи те, що в Україні наразі посилилася робота з розвитку освіти для сталого розвитку, виникає необхідність створення, відповідно до міжнародних екологічних (санітарно-гігієнічних) стандартів у сферах суспільного життя, включаючи й сферу освіти, екологічних паспортів для закладів освіти. Подальше проектування, створення і розширення закладів освіти та їх прибудинкових територій повинно відбуватися лише на основі розробленої екологічної паспортизації.

З метою забезпечення належного рівня екологічної освіти в інтересах сталого розвитку України, було б доцільно:

– вийти з колопотанням до МОіНУ про можливість включення в шкільну базу освіти дисципліни «Основи екології»;

– ввести в сільських школах нову дисципліну «агроекологія» чи «біологія з основами агроекології», а у міських «урбоекологія»;

– для шкіл з природничо-математичним профілем запропонувати такі навчальні предмети «природознавство» (5 клас), «екологія рослин» (6 клас), «екологія тварин» (7 клас), «екологія людини» (8 клас), «загальна екологія» (9 клас), «охорона природи» (10 клас), «збалансоване природокористування» (11 клас);

– запропонувати МОіНУ переглянути навчальні плани ЗВО, де курс «Основи екології» включений до складу інших, з метою його виокремлення і читання як самостійного;

- прийняти Програму екологічної освіти в Україні;
- створити кваліфікаційні спецради із захисту дисертацій (кандидата і доктора екологічних наук) з виділенням спеціальності «біоекологія», «геоекологія», «техноекологія», «соціоекологія», «агроєкологія»;
- ініціювати затвердження ДАКом нової наукової спеціальності 13.00.02 – «теорія та методика навчання екології»;
- поновити склад і розпочати роботу Комісії зі сталого (збалансованого) розвитку при Кабінеті Міністрів України, яка має розробити національний План дій і ухвалити рішення про державну підтримку наукового забезпечення реалізації Стратегії освіти в інтересах сталого розвитку;
- прийняти Закон України «Про екологічну освіту»;
- розділити Міністерство енергетики і екології (таке співіснування недоцільне);
- забезпечити підпорядкування Департаменту екології та природних ресурсів ОДА безпосередньо Міністерству екології та природних ресурсів, де проводити кадрові зміни враховуючи відповідний рівень екологічної освіченості керівників департаментів чи уповноважених осіб на місцях;
- забезпечити всебічний розвиток неформальної екологічної освіти через залучення дітей, школярів і студентів до діяльності громадських екологічних і природоохоронних організацій, які мають певний досвід роботи (Всеукраїнської екологічної ліги, Екологічної варти, Українського товариства охорони природи, Мама-86, Національного екологічного центру та ін.).

Висновки. Таким чином, лише виконання вище перерахованих завдань розвитку екологічної освіти в Україні, дозволить, на нашу думку, вивести її з важкої еколого-економічної кризи та здійснити екологізацію суспільства через уряд – підприємства – навчальні заклади всіх ступенів (рівнів акредитації) – громадські організації – релігійні установи – засоби масової інформації – родинне виховання (сім'ю) – кожну людину.

Список використаної літератури:

1. Концепція екологічної освіти в Україні. Директор школи. – 2002. – № 16. – квітень. – С. 20–29.
2. Мудрак, О.В. (2002). Проблеми і шляхи розвитку екологічної освіти в Україні. *Людини і довкілля. Проблеми неоекології*. Вип. 3. Харків: Видавництво ХНУ. С. 14–18.
 - Мудрак, О.В. (2019). Формування екологічної компетентності учнів шляхом впровадження освіти для сталого розвитку в курсі біології 9 класу: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 48 с.
3. Мудрак О.В. (2016). Програмно-цільовий освітній проект «Екошкола – школа майбутнього»: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 94 с.
4. Mudrak O.V. (СHE, Ukraine), Mudrak G.V. (VNAU, Ukraina) – Program-target educational project “Ecoschool – school for future”: the state, problems and prospects of implementation // Міжнародова конференція “Gospodarka o obiegu zamkniętym – racjonalne gospodarowanie zasobami” 18–19 września 2018. – Krakow: Instytut gospodarki surowcami mineralnymi i energia Polskiej akademii nauk, P. 15.

ПРОФЕСІЙНІ ТА ОСОБИСТІСНІ РОЛІ ШКІЛЬНОГО

ПСИХОЛОГА У ФАХОВОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

УДК 159.923.2

Немаш Лілія Ігорівна,

аспірантка кафедри психології та соціальної роботи

ВДПУ імені М. Коцюбинського,

асистентка кафедри соціальних технологій

Вінницького інституту Університету «Україна»

Актуальність дослідження. Психологи, які працюють у закладах загальної середньої освіти проходять довгий шлях фахового і